

Gewaardeerd Landschap

januari 2019

Edwin Raap

e.raap@natuurlijkezaken.nl

Gewaardeerd Landschap

januari 2019

Edwin Raap

Colofon

Status uitgave: definitief, goedgekeurd door de gemeente Heiloo

Rapport nr.: S-OA-17-50001

Datum uitgave: januari 2019

Titel: Gewaardeerd Landschap

Projectleider: Edwin Raap

Naam opdrachtgever: Ministerie van OCW, Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Akkoord voor uitgave: Frank Visbeen, afdelingshoofd O&A, LNH

Foto's cover: Edwin Raap (links), Chris Zaal (pentekening uit: Meer dan 1000 jaar Witte Kerk in Heiloo)

Wijze van citeren: Raap, E. 2019. Gewaardeerd Landschap

Lokale organisaties

Historische Vereniging Heiloo
Vogelwerkgroep Alkmaar
Stichting Oer-IJ

Deelnemende bewoners uit Heiloo

Deelnemende agrariërs uit Heiloo

Studenten Hogeschool Van Hall Larenstein

Evelien Dankert
Thijs Blom
Stefan van Schaik

De regioadviseur van de RCE

Guido Mauro

Gemeente Heiloo

Cor Ouwerkerk
Anita van Breugel

Landschap Noord-Holland

Edwin Raap

Landschap Noord-Holland is niet aansprakelijk voor gevolgschade, alsmede voor schade welke voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van werkzaamheden of andere gegevens van Landschap Noord-Holland; opdrachtgever vrijwaart Landschap Noord-Holland voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

© Landschap Noord-Holland

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van opdrachtgever hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit dit rapport mag worden veeelvoudigd en/ of openbaar gemaakt worden d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever hierboven aangegeven en Landschap Noord-Holland, noch mag het zonder een dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd. Het kwaliteitsmanagementsysteem van Landschap Noord-Holland is gecertificeerd overeenkomstig ISO 9001: 2000.

GEDRUKT OP FSC PAPIER

Inhoudsopgave

'Gewaardeerd Landschap' in de gemeente Heiloo	7
1. De context van de pilot in Heiloo	9
2. De landschapsbiografie van Heiloo	11
3. De participatie	21
4. Conclusie: benoemde waarden in relatie tot toekomstige ontwikkelingen	25
Literatuur	33
Bijlagen	35

'Gewaardeerd Landschap' in de gemeente Heiloo

Inleiding en leeswijzer

In het kader van het landelijke VER-project (Visie Erfgoed & ruimte) 'Gewaardeerd Landschap' zijn in vier gemeenten in Nederland pilots uitgevoerd. De gemeenten zijn Heiloo (NH), Wierden (OV), Leudal (LI) en De Wolden (DR). De pilots hebben tot doel:

1. Het opstellen van een beschrijving van de ontwikkeling van het landschap, uitmondend in een landschapsbiografie
2. Met behulp daarvan de kernkwaliteiten van het huidige landschap door bewoners laten benoemen,
3. Op basis van die kwaliteiten met bewoners de gewenste toekomstige ontwikkelingen van het landschap te inventariseren
4. De resultaten daarvan aan de gemeente presenteren als onderlegger voor de op te stellen omgevingsvisie.

Dit alles wordt in één zogenaamd landschapsrapport samengevoegd en aangeboden aan de verantwoordelijk wethouder van de gemeente.

Dit rapport is het landschapsrapport van de gemeente Heiloo. Het bestaat uit vier hoofdstukken, die samen de hierboven omschreven doelen beantwoorden.

In hoofdstuk 1 schetsen we kort aanleiding voor de keuze voor de gemeente Heiloo om deel te nemen in het project en gaan we in op de context van de pilot in de gemeente. (Doel 1)

Hoofdstuk 2 bestaat uit de door Landschap Noord-Holland opgestelde landschapsbiografie en landschapsmatrix. Aan de basis hiervan staan de werkzaamheden die drie studenten Bos- en Natuurbeheer aan de hogeschool Van Hall Larenstein hebben uitgevoerd in het kader van hun stage. (Doel 2)

In hoofdstuk 3 wordt verslag gedaan van het participatieproces met bewoners en betrokkenen. De informatie van de landschapsbiografie vormde hiervoor de basis. Het proces leverde inzicht in de wensen die leven voor toekomstig gebruik van het landschap van verschillende groepen: bewoners, ondernemers en agrariërs. (Doel 3)

In het vierde en laatste hoofdstuk worden de conclusies getrokken van het participatieproces en zijn de in hoofdstuk 3 onderscheiden wensen vertaald naar lijnen voor de toekomst waar de gemeente rekening mee kan houden. (Doel 4)

Status van dit rapport

Dit rapport is geen onderdeel van het nieuwe Bestemmingsplan Buitengebied. Het maakt inzichtelijk welke ontwikkelingen vanuit de bevolking en gebruikers er zijn ten aanzien van het buitengebied. Rapport en ontwerp-principes zijn aan de verantwoordelijk wethouders en de gemeenteraad aangeboden. Het zal input zijn voor een nieuw bestemmingsplan voor het Landelijk Gebied (of een omgevingsvisie voor Heiloo (en daarmee input voor een omgevingsplan)).

Het proces was leerzaam omdat participatie in de Omgevingswet een belangrijke rol speelt.

1. De context van de pilot in Heiloo

Bestemmingsplan Buitengebied

Hoewel de Omgevingswet binnen afzienbare tijd van kracht wordt (1 januari 2021 is de meest recente datum die nu bekend is), wordt in Heiloo toch nog een nieuw bestemmingsplan buitengebied opgesteld. Dat lijkt op het eerste gezicht een overbodige gang van zaken, omdat dit instrument zal verdwijnen. Dat het toch plaatsvindt heeft de volgende achtergronden:

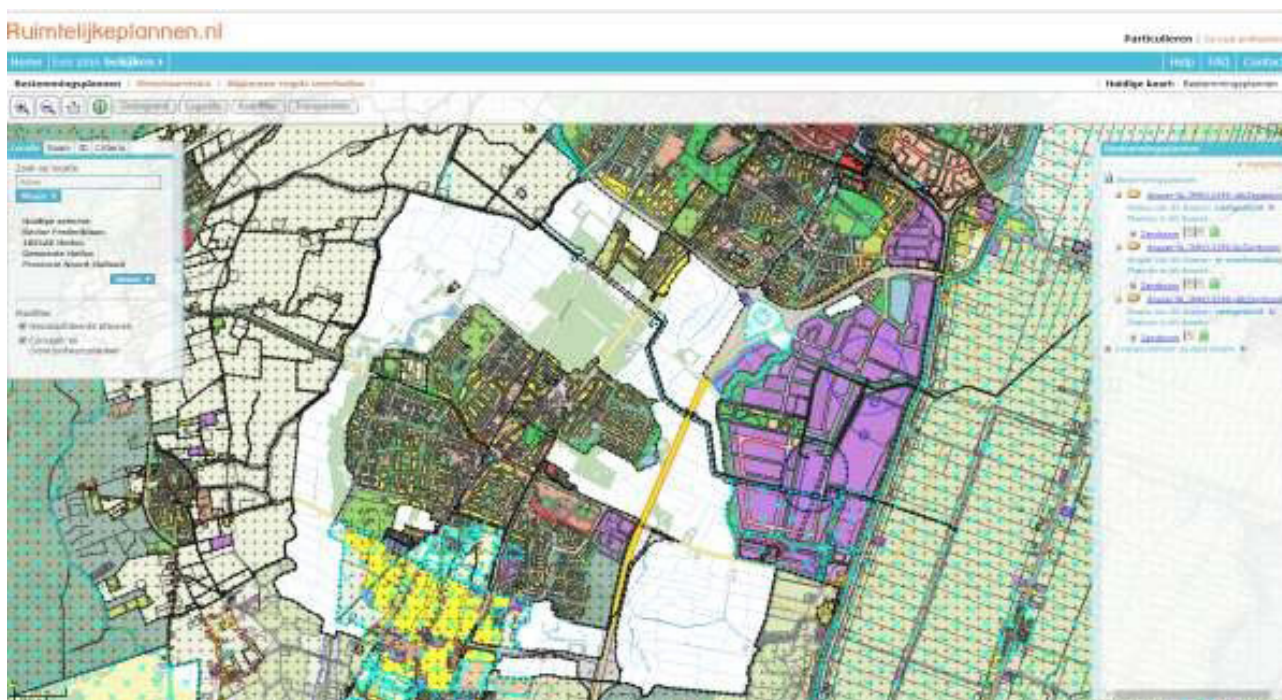
De belangrijkste reden is dat er sinds 2017 geen geldig Bestemmingsplan Buitengebied is. Het laatste plan uit 1997 verliep in 2007. Dit kon een tijd lang verlengd worden, maar dat is intussen niet meer mogelijk. Wachten tot 2021 en een traject van Omgevingsvisie en Omgevingsplan- de feitelijke opvolger van het Bestemmingsplan- doorlopen was derhalve niet mogelijk.

Een nieuw Bestemmingsplan Buitengebied is niet direct overbodig als de Omgevingswet ingevoerd wordt. Er zal een overgangstermijn van meerdere jaren gelden, waarin bestaande plannen zullen opgaan in een Omgevingsplan.

Er spelen altijd nieuwe ontwikkelingen in het buitengebied, waarop met adequaat ruimtelijk beleid gereageerd moet kunnen worden. Te denken valt aan de energietransitie, woningbouwopgaven en nieuwe infrastructuur. Op de afbeelding is bijvoorbeeld via de gele vlek ten zuiden van de dorp al geanticipeerd op de nieuwe wijk Zandzoom.

Tenslotte is het proces van participatie in deze pilot voor de gemeente leerzaam voor het opstellen van een Omgevingsvisie voor de 4 BUCH-gemeenten (Bergen, Uitgeest, Castricum, Heiloo). Op dit moment is het niet bekend of er 4 afzonderlijke of 1 gezamenlijke Omgevingsvisie zal komen. Dit heeft op dit project echter geen invloed.

De nieuwe Omgevingswet schrijft voor dat overheden –en dus ook gemeenten- bij het opstellen van plannen en visies een proces van participatie met de bevolking en belanghebbenden moeten doorlopen. Hoe dat moet is verder vormvrij. Dit stelt gemeenten voor uitdagingen, maar het biedt ook volop kansen om het naar eigen inzicht vorm te geven. Uit de pilot in Heiloo bleek bijvoorbeeld dat de aanpak hiervan heel leerzaam was en dat het niet hierbij zal

Print screen (najaar 2017) van Ruimtelijkeplannen.nl waarop te zien is dat er geen vigerend bestemmingsplan is voor het buitengebied in de gemeente Heiloo.

blijven. Het heeft de BUCH-organisatie geleerd goed na te denken over hoe een goede discussie op gang te brengen waarbij alle belanghebbenden het gevoel hebben hun verhaal naar voren gebracht te hebben.

Onderzoeksgebied en afbakening pilot

Voor elk van de vier pilotgemeenten is een onderzoeksgebied aangewezen waarbinnen de pilot gedraaid wordt. Voor Heiloo was deze keus hiervoor eenvoudig gemaakt: het gehele buitengebied van de gemeente. Voor veel gemeenten is de oppervlakte hiervan zo groot, dat dit lastig zou zijn als onderzoeksgebied. In het geval van Heiloo speelt dit niet. De gemeente kent namelijk een klassieke opbouw die bestaat uit één dorp met omliggend buitengebied van niet al te grote omvang, waarvan de landschappelijke ontwikkeling goed zichtbaar is. Het onderzoeksgebied is daarom afgebakend als alle gronden liggend tussen de gemeentegrens en de bebouwde kom van Heiloo. Hierbij kan worden aangetekend dat om het verhaal van de land-

schapsontwikkeling te begrijpen, af en toe een uitstapje naar buiten de gemeente is gemaakt, zoals bij de Abdij van Egmond.

In het buitengebied spelen verschillende ruimtelijke opgaven nu en in de toekomst. Op toekomstige ontwikkelingen waarover al besloten is, is in de pilot niet ingegaan. Dit betekent dat NIET is ingegaan op de vraag of er een nieuwe afslag van de A9 moet komen. Ook is niet bediscussieerd of de Zandzoom ontwikkeld moet worden. Beide zijn als gegeven opgevat. WEL konden bewoners hun mening geven over vormgeving/inpassing van beide ingrepen.

Gemeente Heiloo. Het gehele gebied tussen gemeentegrens en bebouwde kom is het onderzoeksgebied van de pilot.

2. De landschapsbiografie van Heiloo

Inleiding

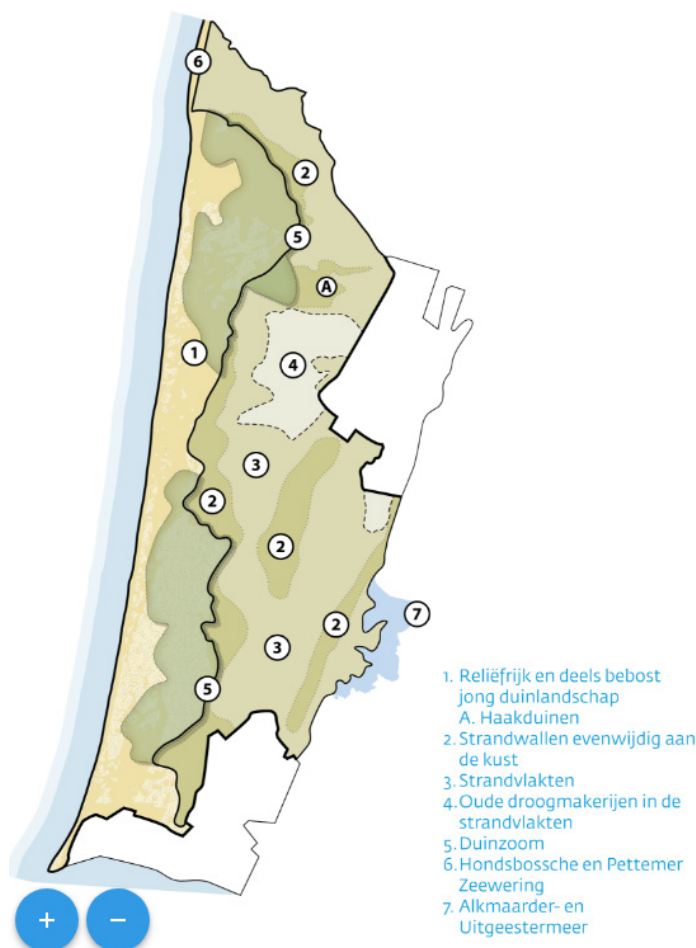
De geschiedenis van Heiloo gaat ver terug. Het is in het kader van de pilot niet de bedoeling om de geschiedenis van het dorp en het landschap in een uitgebreid, honderden pagina's dik rapport vast te leggen. Leidend is de handleiding 'Gewaardeerd Landschap, methode voor het beschrijven en waarderen van landschappelijke erfgoed met stakeholders, als bouwsteen voor de gemeentelijke Omgevingsvisie', die voor dit project is opgesteld (maart 2018). Daarin staat onder meer dat het een interdisciplinair stuk is dat de belangrijkste landschappelijke elementen en patronen in het onderzoeksgebied benoemt. Interdisciplinair omdat naast landschapsexperts ook ontwerpers bij de inhoud van dit rapport betrokken zijn geweest. Daarnaast beschrijft dit hoofdstuk de ontwikkeling van het landschap

sinds de komst van de mens. Er worden verschillende perioden onderscheiden die elk hun kenmerken hebben en die in elkaar overgaan.

Omdat het om ontwikkelingen gaat, wordt hiermee ook een link naar de toekomst gelegd. Immers, het landschap is het resultaat van eeuwenlange ontwikkelingen en veranderingen, die niet stoppen maar gewoon door gaan ('de enige constante in het landschap is verandering').

Aan de basis van de landschapsbiografie ligt het werk van 3 studenten bos- en Natuurbeheer aan de Hogeschool Van Hall Larenstein in Velp. Zij hebben dezelfde handleiding Gewaardeerd Landschap gebruikt.³

³ Wanneer er met een # verwezen wordt naar punten en lijnen die zichtbaar zijn in het huidige buitengebied, dan is de locatie ervan zichtbaar op de kaart die middels deze link te bereiken is: <https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=11MYJcSfhj2nVIMC-nTQx-tH01mX6e4HVP&ll=52.6022132162328%2C4.692045737158196&z=14>

Landschapszones Heiloo en omgeving (Leidraad Landschap & cultuurhistorie, Provincie Noord-Holland)

Het ontstaan van het natuurlijke landschap en de zichtbare sporen in het huidige Heiloo

Zo'n 7.000 jaar geleden nam het tempo van zeespiegelstijging af en vormden zich langs de toenmalige kust reeksen van lage strandwallen. Dit waren zandbanken die alleen bij uitzonderlijk hoog water onder liepen en als kustbarrière fungeerden. Deze hogere delen waren aantrekkelijke plekken voor de mens om zich te vestigen. Structurerend in het landschap zijn de strandwallen geweest, geflankeerd door de lagere strandvlakten aan weerszijden, waardoor heen verschillende wateren liepen.

In de omgeving van het huidige Heiloo zijn drie reeksen strandwallen gevormd. Het dorp Heiloo is gelegen op de middelste strandwal, die loopt van Alkmaar naar Limmen. (Akersloot ligt bv op de oostelijke, Egmond Binnen en aan den Hoef op de westelijke).

De gebieden tussen de strandwallen worden strandvlakten genoemd. Deze liggen lager en stonden lang onder invloed van de zee. Deze delen zijn eind 16de eeuw drooggelegd, zoals de polder Maalwater (1591) en de Egmondermeer in Alkmaar (1565).

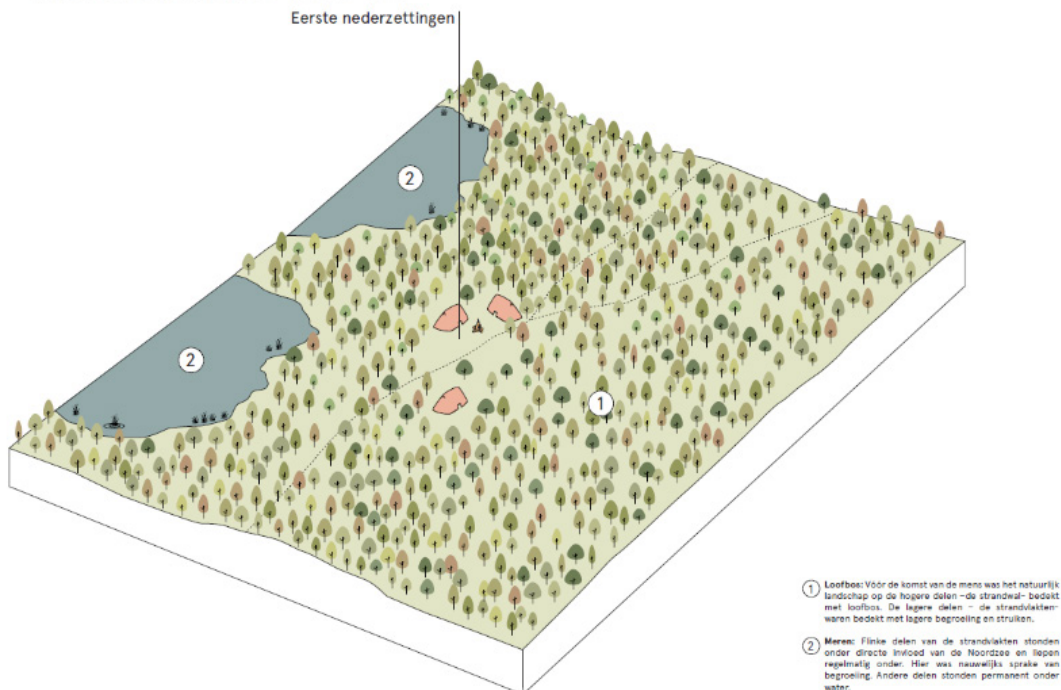
De zee was nooit ver weg. Het zeegat van Bergen in het noorden, dat rond 1600 voor Chr. dichtslabde liet in de ondergrond sporen na. Het Oer-IJ in het zuiden is van grotere

betekenis geweest en verklaart voor een belangrijk deel de openheid van het landschap ten het zuidoosten van het dorp. De huidige Heilooër Die was een zijtak van het Oer-IJ. Delen ervan zijn nog aanwezig in het landschap. Oostelijk van de strandvlakten ontwikkelde zich een veengebied, waardoorheen verschillende veenstroompjes liepen. Ten zuiden van de Kanaalweg en oostelijk van de A9 zijn enkele gave delen van de Die en het bijhorende veenweidegebied aanwezig: waterrijk en geen wegen.

Archeologische sporen in het gebied

Archeologische vondsten wijzen erop dat er al bewoning was ten zuiden van het huidige Heiloo op de overgang van de Jonge Steentijd naar de Bronstijd, zo'n 1950 v. Chr.. Zo is een erf uit die tijd opgegraven bij Heiloo Cranenbroeck en is een bijl (figuur 2) en dijbeen gevonden. Vermoedelijk zijn de strandwallen tot zeker 300 na Chr., dus tot in de Romeinse tijd, bewoond gebleven. Over de periode 300-700 na Chr. is niet veel bekend. Bodemvondsten, zoals een waterput (figuur 3) en woonstallen # van rond 600 na Chr., wijzen erop dat ten zuiden van het huidige Heiloo een nederzetting heeft gelegen. De toenmalige bewoners hebben het huidige zichtbare landschap niet gevormd, dat gebeurde vanaf ongeveer de achtste eeuw.

VERBEELDING HEILOO ROND 900

Heiloo rond 900 verbeeld. In bijlage 2 staat de afbeelding vergroot.

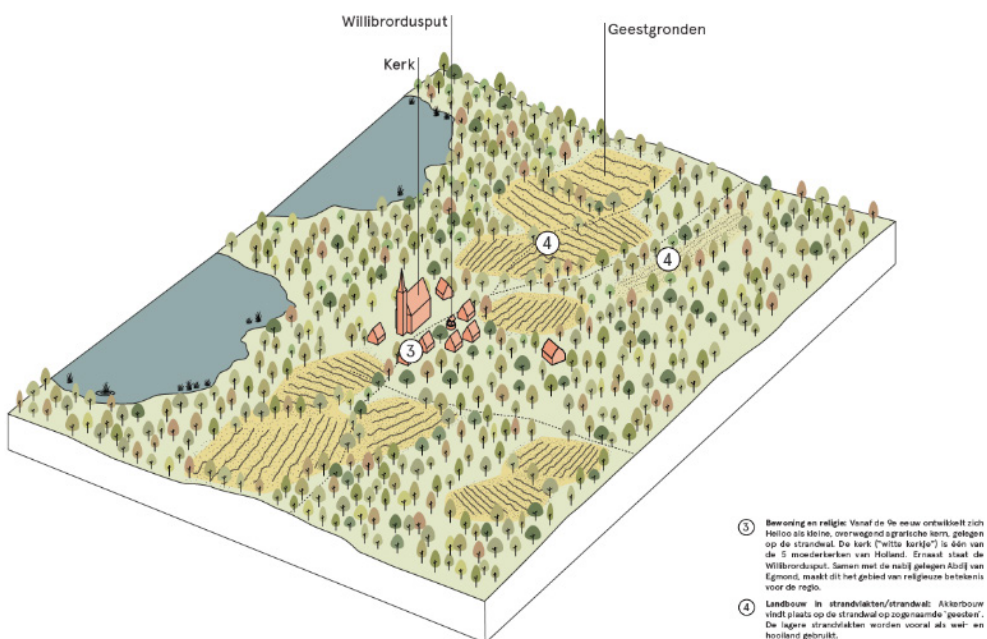

Bijl uit de Bronstijd (ca 1200 v Chr.) gevonden in Heiloo (bron: castricummer.nl).

Middeleeuwse waterput uit ca 600 na Chr., gevonden ten zuiden van het huidige Heiloo (bron: archeologieonline.nl).

VERBEELDING HEILOO ROND 1500

Heiloo rond 1500 verbeeld. In bijlage 2 staat de afbeelding vergroot.

Vorming van het huidige landschap: de Middeleeuwen tot en met de 18de eeuw

Rond 720 stichtte naar verluidt Willibrord de eerste kerk in Heiloo #, één van de vijf moederkerken in Holland. Deze voorloper van het huidige Witte Kerkje en de nabijgelegen Willibrordusput gaven de aanzet tot de ontwikkeling van een dorp dat lange tijd (in ieder geval tot de bloei van de Abdij van Egmond) een belangrijke religieuze betekenis heeft als bedevaartsoord. Ook Onze Lieve Vrouw ter Nood, dat terug gaat tot een Mariaverering uit de 14de eeuw, kan hiertoe worden gerekend⁴. De naam Heiloo verwijst naar religieuze betekenis van het dorp, waarbij het suffix **-loo** bosontginning betekent, een verwijzing naar de oorspronkelijke vegetatie en **hei-** op heilig.

⁴ Let op dat de sporen van het religieus verleden vooral in het dorp liggen en niet in het landschap eromheen.

INTERMEZZO

Rond 950 na Chr. werd de abdij van Egmond gesticht. Deze kende zijn hoogtepunt rond 1300. Bij de ontginning van het huidige landschap is de rol van deze abdij doorslaggevend geweest. De abdij bezat veel land in de omgeving en greep actief in in het landschap door middel van bedijking en drooglegging (vanaf de 16de eeuw). De abdij werd in 1572 verwoest en in de 20ste eeuw herbouwd.

Abdy van Egmond.

Theehuis op landgoed Ter Coulster.

Heiloo zelf was een kleine agrarische nederzetting. De strandwal was de plek waarop gewoond werd en waarop de akkers lagen. Dergelijke akkers worden in Kennemerland 'geest' genoemd, waaraan bijvoorbeeld Uitgeest zijn naam te danken heeft. Tussen de erven en op de geesten lagen houtwallen en hagen #, waarvan sporen terug te vinden zijn in het huidige landschap #.

De strandvlakten waren natter en daar lagen de wei- en hooilanden. Hier ontstond een kenmerkende onregelmatige blokverkaveling, die terug te voeren is op het natte karakter van het gebied: de sloten gaan terug op natuurlijke kreekjes. Erdoorheen liepen geen doorgaande wegen, hooguit een insteekweg of kavelpad, die plaatselijk bekend staan als Notweg. Vervoer over water was praktischer. Er zijn voor het transport verschillende vaarten gegraven naar onder meer de Die, die werden voorzien van kleine haventjes of 'stetten'.

Op alle drie de strandwallen liep een noord-zuidlopende Herenweg. De naam Herenweg gaat terug op de "heren" in het gebied. De Herenwegen zijn tot op de dag van vandaag belangrijke noord-zuidaders. Ze moesten beschermd worden. Dit kwam tot uiting in de bouw van een groot kasteel en een abdy bij Egmond en de stichting van Slot ter Coulster en Cranenbroeck. Ook de religieuze betekenis van Heiloo kan niet los van worden gezien van de strategische ligging en loop van de Herenweg. Van anekdotische waarde is het gegeven dat de Westergeweg zoals die thans door Heiloo loopt, als de oudste weg van Noord-Holland wordt gezien. Genoemde kastelen en sloten zijn allemaal gesloopt, maar in het landschap zijn nog sporen zichtbaar. Ter Coulster is tegenwoordig een landgoed. Van recenter datum (18de eeuw) is Nijenburg, waaromheen het Heilooër Bos is gelegen. De Kennemer Straatweg scheidt tegenwoordig het landhuis van het bos. In de 18e en 19e eeuw zijn diverse stolpboerderijen

gebouwd #. Deze boerderijen met piramidevormig dak boden plaats voor de boerenfamilie, het vee, het hooi en de werktuigen. Ze werden op de overgangen gebouwd tussen strandwallen en strandvlakten gebouwd.

De 19de en 20ste eeuw

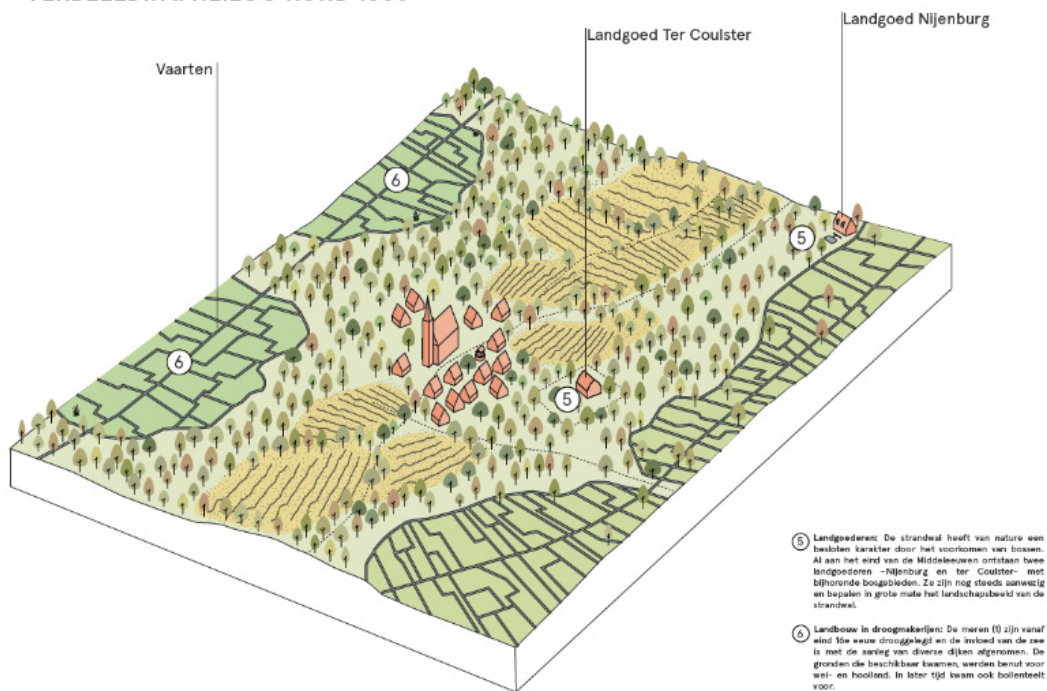
De officiële gemeentegrens kreeg Heiloo in 1821.

Deze ging grotendeels terug op oudere grenzen in het landschap. Sindsdien zijn er verschillende correcties geweest. Op enkele plekken is de grens gemarkeerd met grenspalen, zoals tussen Heiloo en Egmond # aan de Vennewatersweg die dateert uit de 18de eeuw.

In de tweede helft van de 19de eeuw kwam de landschappelijke ontwikkeling in een stroomversnelling. De technologische kennis op allerlei terreinen nam toe, zoals de komst van het spoor en verbeteringen in de landbouw. Voor Heiloo had dit grote gevolgen.

De komst van het spoor in 1867 gaf de aanzet tot de vestiging van nieuwe, veelal bemiddelde, bewoners, die de landschappelijke setting van Heiloo waardeerden. Zij lieten voorname huizen bouwen en gingen als forens naar het werk in de stad. Ook renteniers trokken naar Heiloo. De bevolking groeide gestaag van ruim 500 in 1830 naar zo'n 2800 inwoners rond 1900. Heiloo ontwikkelde zich tot een forensenplaats (suburbanisatie) voor gegoede stedelingen. De eerste villawijken verschenen op de strandwal, die langzaam dichterbij wordt bebouwd langs de oude noord-zuid lijnen. De linten groeien naar elkaar toe, waardoor het dorp van lintvormig veranderde in een kom. Het contrast tussen dorp en buitengebied –de strandvlakten– werd groter. In de landbouw vond een omschakeling plaats naar bol- en lenteelt, hoewel veeteelt niet verdween en bollen voornamelijk in het aangrenzende Egmond werden geteeld. De landbouw kon zich ontwikkelen door verbeteringen in bemaling. Aanvankelijk door een nieuwe molen te bouwen, welke werd vervangen door stoom- en dieselmolens,

VERBEELDING HEILOO ROND 1850

Heiloo rond 1850 verbeeld. In bijlage 2 staat deze afbeelding vergroot.

Trafogebouw en gemaal Baafjespolder

Varnebroekermolen (bron: Heiloonline.nl)

die het land constanter en dieper ontwaterden. Verspreid door de gemeente liggen enkele gemalen#. Het ensemble bij het maalwater (twee gemalen, trafostation en molen, figuren 6 en 7) is opmerkelijk.

Op de strandwal werden door tuinders ook stolpen gebouwd. Deze zijn kleiner dan in de droogmakerijen en polders. Daarnaast bouwden zij zogenaamde tuinders-erven, veelal voorzien van met mansardekappen. Zowel de stolpen als de boerenwoningen werden vanaf de weg gescheiden door (meidoorn)hagen.

Naoorlogse ontwikkelingen en de toekomst

De ingezette ontwikkeling tot forensendorp versterkte zich vanaf de jaren 1960. Onder invloed van de toegenomen welvaart kunnen steeds meer mensen het zich veroorloven de stad uit te trekken. De groei van het autoverkeer speelt hierbij een grote rol. De nabij gelegen snelweg A9 ontsluit sindsdien de gemeente en een wijksgewijze uitbreiding vond plaats, waarmee de bebouwing de strandwal 'afkruipt'. In het oosten ging dit ten koste van het aanwezige Die-gebied, dat aan herkenbaarheid inboette. Heiloo kreeg zijn huidige vorm. In het oosten ontstonden in de jaren '60 de eerste grootschalige uitbreidingen en in de jaren '70 verschenen in het westen de typerende bloemkoolwijken.

VERBEELDING HEILOO ROND 2000

Heiloo rond 2000 verbeeld. In bijlage 2 staat deze afbeelding vergroot

Meer vrijstaande woningen gebouwd in de jaren '80 en '90 ontstonden verspreid over het dorp. Op de rand tussen dorp en buitengebied zijn op veel plekken bosstroken aangelegd. De bevolking groeide door tot ruim 22.500 tegenwoordig. De nieuwbouwwijk Zuiderloo is vanaf 2015 in ontwikkeling.

Het buitengebied maakt, met uitzondering van de polder Maalwater, deel uit van het landinrichtingsproject Limmen-Heiloo, welke vanaf 1986 start. De landbouw in Heiloo kent op dit moment minder dan 10 actieve agrariërs, die overwegend melkveehouder zijn. Bollenteelt vindt vooral buiten de gemeente plaats.

In 2005 is in het zuidwesten van de gemeente een golfbaan aangelegd.

Voor de toekomst zijn de volgende ruimtelijke opgaven onderscheiden

- Heiloo zoekt mogelijkheden om binnen de dorpsgrenzen nieuwe woningen te bouwen, zoals op het vrijgekomen industrieterrein van de voormalige Campina zuivelfabriek. Ten zuiden van het dorp zal naar alle verwachting Zandzoom ontwikkeld worden, waardoor Limmen en Heiloo aan elkaar groeien.
- Door het toegenomen autoverkeer, bestaat de wens tot verbreding van de A9 en de aanleg van een afslag Heiloo. De verbreding heeft plaatsgevonden via de aanleg van een spitstrook, terwijl het besluit tot aanleg van een nieuwe afslag thans voor ligt bij de Raad van State. De afslag is geprojecteerd ter hoogte van de Lagelaan.

- Op de grote maatschappelijke opgaven van de 21ste eeuw, en dan met name de energietransitie, klimaatverandering en verstedelijking, zal door de gemeente in de nabije toekomst een antwoord moeten worden gevonden.
- Schaalvergroting landbouw speelt in beperkte mate in Heiloo.

Op beide laatste punten zal in de volgende hoofdstukken nader worden ingegaan.

Kernkwaliteiten en karakteristieken

Op basis van de geschetste ontwikkeling kunnen we de volgende kwaliteit en karakteristieken worden onderscheiden:

- Gezoned landschap met noord-zuid lopende zones van besloten strandwal met bewoning en open strandvlakte, welke vooral in gebruik is voor landbouw (overwegend melkveeteelt)
- Bewoning in alle tijdsperioden op de hogere strandwallen, landbouw in het gebied eromheen
- Tot midden 19de eeuw agrarische gemeenschap met bijzondere religieuze betekenis (abdij Egmond (buiten gemeente, invloed tot erinnen), kloosters, Willibrordusput, Witte Kerkje)
- Heiloo is tegenwoordig een 'voornaam' forensendorp met bovengemiddeld inkomen.
- Na komst spoor 1867 start forensisme, na aanleg snelweg A9 jaren 1960 verder uitbouw dorp met

bovengemiddeld inkomen.

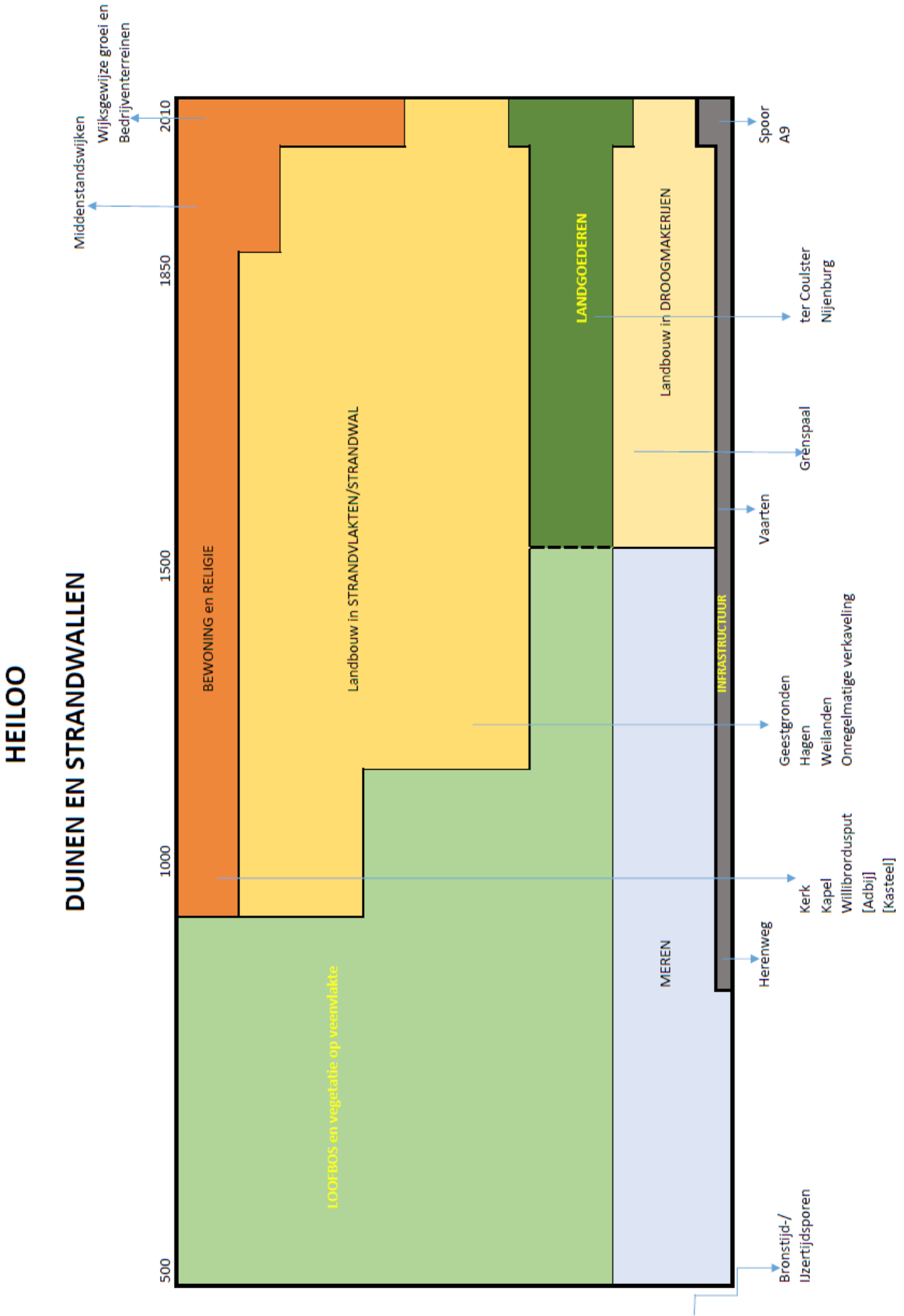
- Sindsdien groei dorp in strandvlakte
- Ondanks groei dorp en infrastructuur zijn resten van Oer-IJ in de vorm van de Heilooër Die nog herkenbaar.
- Aan de oostzijde van Heiloo is in de loop van de jaren meer verloren gegaan van de oorspronkelijke inrichting van de strandvlaktes dan aan de westzijde.
 - Ten zuiden van de Kanaalweg sinds eeuwen weinig veranderd landschap
 - Vanuit de Die zijn meerdere vaarten gegraven
- Westelijke buitengebied van Heiloo geen grote landschappelijke ingrepen
 - Rijk aan cultuurhistorische elementen, waaronder eeuwenoude vaarten

De Landschapsmatrix

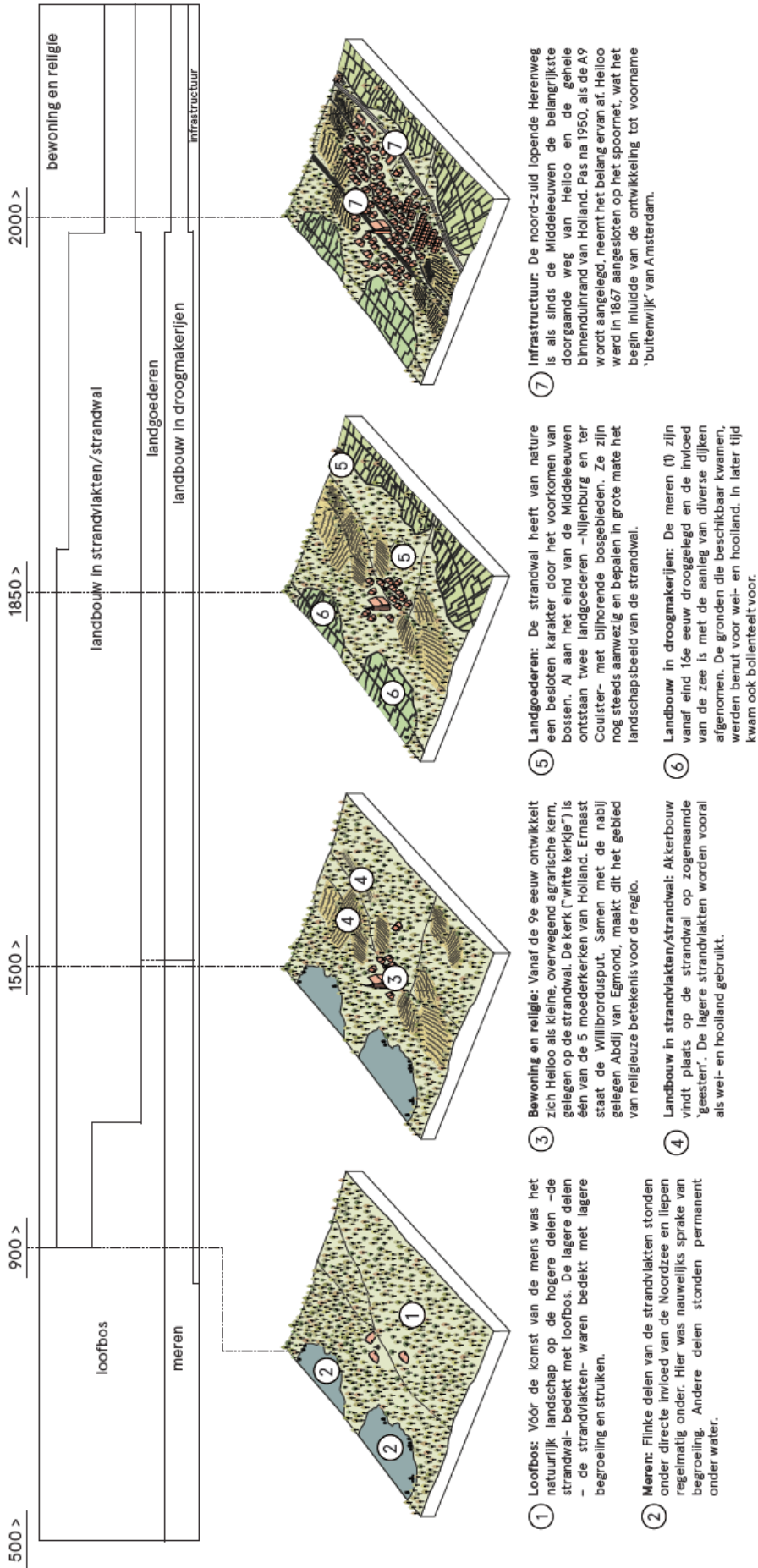
Op basis van de landschapsbiografie, kan de ontwikkeling van het landschap schematisch worden weergegeven in een zogenaamde Landschapsmatrix. Het lijkt enerzijds een platgeslagen samenvatting van 1500 jaar ontwikkeling, maar tegelijk geeft het inzicht in welke dynamiek er heeft plaatsgevonden in die periode.

Van links naar rechts is de tijd uitgezet, startend in het jaar 500 na Christus. De lijn van boven naar beneden stelt het landschap van de gemeente Heiloo voor. Door de tijd heen zien we een verandering optreden: in 500 bestaat het landschap uit loofbos en lage vegetatie en meren. Vanaf ongeveer 900 brengt de mens het landschap in cultuur voor landbouw en bewoning. De ontwikkelingen sindsdien zijn schematisch weergegeven. Naast de ontwikkelingen zijn per periode de meest kenmerkende elementen benoemd.

Van vier ijkpunten in de geschiedenis is een visualisatie door Flux landschapsarchitecten uit Utrecht gemaakt. Door de tekst van de landschapsbiografie staan de afzonderlijke periodes afgebeeld. Hieronder staan deze samengevat. In bijlage 2 hebben we ze apart opgenomen in de vergrote vorm.

HEILOO

3. De participatie

Inleiding en opzet participatietraject

De landschapsbiografie beschrijft de ontwikkeling van het landschap van Heiloo vanaf het moment dat de mens het gebied in trok tot en met nu. De uitdaging zit er in om het verleden te verbinden met de toekomst. Met andere woorden: de ruimtelijke opgaven waarvoor Heiloo zich gesteld ziet tussen nu en 2030 kunnen aanknopingspunten aangereikt krijgen vanuit het verleden. Wat vertelt ons het landschappelijke verleden, waar we in de toekomst rekening mee kunnen houden en/of van kunnen leren? Om die vraag te kunnen beantwoorden, wil de gemeente Heiloo graag van de inwoners horen wat zij zelf van waarde vinden in hun landschap, waar in de toekomst rekening mee moet worden gehouden. En niet alleen rekening mee houden, maar ook benut kan worden bij toekomstige ontwikkelingen. Daartoe is een participatietraject opgezet met bewoners.

Dit traject liep van 31 mei tot en met 11 juli 2018: gestart is met een dag enquêteren in Heiloo op twee plaatsen, gevolgd door drie bijeenkomsten. Dit samen leverde een inzicht op in de wensen van bewoners. De resultaten zijn besproken, in het veld verkend en op schrift gezet. Dit alles mondde uit in dit rapport.

De enquêtes werden afgenomen door de 3 studenten en leverde 72 ingevulde formulieren op³.

De drie bijeenkomsten zijn via persberichten, berichten in de 'Uitkijkpost' en aandacht op social media – Facebook- en Twitterpagina's van de gemeente Heiloo- aangekondigd. Tevens zijn LTO, de historische vereniging, Natuurmonumenten, Hoogheemraadschap en de vogelwerkgroepen uitgenodigd. Op de eerste bijeenkomst kwamen ruim 40 mensen af, waarvan een flink deel agrariër. Kort daarop werd een fietstocht georganiseerd om in het veld met elkaar een en ander te bespreken. Deze trok 17 deelnemers. De slotbijeenkomst op 11 juli trok ook 17 deelnemers. In alle gevallen waren vertegenwoordigers van Landschap Noord-Holland en de gemeente Heiloo aanwezig.

Opgehaalde wensen

In het klooster van Onze Lieve Vrouw ter Nood vond een levendige eerste bewonersavond plaats. Na een inleiding door de projectleider van Landschap Noord-Holland over doel en opzet van het project, volgde een lezing met als inhoud de landschapsbiografie zoals hierboven uiteengezet.

³ Zie voor een verantwoording van de enquête het eindrapport van de 3 studenten; titel in literatuurlijst.

Aanwezigen op bijeenkomst 6 juni 2018. Op de voorgrond de studenten van Van Hall Larenstein.

De lezing eindigde met de presentatie van de landschapsmatrix. Dit vergde enige toelichting, maar uiteindelijk werd het door iedereen begrepen. Vervolgens werden de deelnemers gevraagd om, 'geladen' met die kennis, zelf in groepjes te bediscussiëren wat zij

- A. Van waarde vinden in het landschap van Heiloo
- B. Welke ruimtelijke opgaven en ontwikkelingen zij willen zien die in de komende 15 jaar opgepakt moeten worden door de gemeente.

Een samenvatting en analyse van deze discussie, die op 6 tafels plaatsvond, is op de volgende pagina te zien. De resultaten van de enquête zijn hierin verwerkt.

Gewaardeerd in het landschap

De enquête en de bewonersbijeenkomst leverde flinke overeenkomsten op

Enkele waarden uit deze tabel zijn onder de noemer kenmerkende landschapskarakteristiek te scharen (met openheid specifiek benoemd) en enkele onder de noemer doorgaand agrarisch gebruik.

Uit de enquête kwam de categorie 'natuurlijk landschap' als populairst naar voren (39%, de overige alle rond 15%).

Discussie over de toekomstige ontwikkelingen in het buitengebied van Heiloo

Positieve waarden in het landschap uit bijeenkomst	Positief uit enquête (vergelijkbare categorie)
Openheid landschap	Landerijen / sporen van het ontstaan landschap nog zichtbaar/ natuurlijk landschap*
Huidige zichtlijnen / doorzicht / uitzicht / weidsheid	Landerijen
Knotwilgen Hoogeweg en houtwallen	Sporen ontstaan landschap nog zichtbaar
Groene buffer tussen Heiloo en Limmen / landelijk karakter / ongeschonden agrarisch gebied / koeien in de wei	Landerijen / natuurlijk landschap
Contrast strandwal - strandvlakte	Sporen ontstaan landschap / natuurlijk landschap
Landgoederen en oude bomen (behouden)	Natuurlijk landschap / cultuurhistorische gebouwen
Waterlopen, bv Heilooër Die en Limmer Die	Natuurlijk landschap / sporen ontstaan landschap nog zichtbaar
Vogelgebied	Natuurlijk landschap
	Religieus verleden

* De term 'natuurlijk landschap' was één van de keuzes in de enquête; deze had wellicht anders geformuleerd moeten worden.

Gewenst in het landschap

Gevraagd naar wat als negatief wordt ervaren, valt direct op dat de lijst een stuk korter is. Dat betekent niet meteen dat iedereen alles mooi vindt. Voor als negatief ervaren ontwikkelingen of kenmerken zoekt men snel naar oplossingen, zodat indirect aangenomen kan worden, dat de gewenste ontwikkelingen tegelijk een oplossing zijn voor als negatief ervaren delen in het landschap. Concreet werd als negatief ervaren:

De wensen voor de toekomst zijn interessanter. We sommen ze hieronder op.

Uit de discussie hierover kwamen de volgende dilemma's naar voren:

- Verbetering van de ontsluiting van het buitengebied heeft zijn grenzen. Moet iedereen maar overal heen kunnen?

- Meer natuur is altijd goed, maar hoe om te gaan met agrarisch gebruik in aangewezen natuurgebieden (zgn. NNN, Natuurnetwerk Nederland)?
- De onbewaakte spoorwegovergang bij Landgoed Nijenburg gaat wellicht gesloten worden door ProRail. Recreatie en verkeersveiligheid staan hier op gespannen voet.
- Hoe meer kennis gedeeld wordt over het ontstaan van het historische landschap, hoe meer waardering. Hieraan gekoppeld de vraag hoe cultuurhistorie beter beleefbaar te maken.
- Afslag A9 blijft de gemoederen bezig houden. Men ziet noodzaak van een afslag, want de drukte rond Alkmaar neemt toe en de bereikbaarheid van met name de Boekelermeer is lastig. Maar waar en hoe de afslag dan precies moet lopen is een punt van discussie.

Negatieve waarden in het landschap
Te weinig toeristische faciliteiten rond Heiloo bij bestaande voorzieningen
Heiloo is te vol
Bosranden geven weinig beleving

Wensen voornamelijk vanuit bewoners	Wensen vanuit enquête (vergelijkbaar)
Meer wandel-/fietsroutes (bv fietspad Ypestein naar oosten) icm horeca westkant	
Meer groen (met name open weilanden)	Landerijen (15%) / natuurlijk karakter (38%)
Natuur blijft natuur, behoud historische waterlopen	Natuurlijk karakter / ontstaan landschap
Ontwikkel richtlijnen voor inpassen landschap	Ontstaan landschap
Markante punten belichten (bv in het donker) en uitlichten	Cultuurhistorische gebouwen (21%) / ontstaan landschap (15%) / religieus verleden (15%)
Ruimte voor innovatie & duurzaamheid, t.w. - Aardwarmte AVC gebruiken - Zonneweides op daken en industrie en niet in buitengebied; wel op oude stort - Nieuwe windmolens op zee realiseren	
Geen omgroningen (diepploegen) ivm weidevogelstand en archeologie	
Industrie en bedrijven naar industriegebied Boekelermeer	
Ruimte voor woningbouw (voor én tegen!)	
Aansluiting A9 (voor én tegen!)	
Westelijke Randweg (voor en tegen!)*	

* Overigens zij gemeld, dat er geen voornemen bestaat voor een Randweg. Er is geen studie, noch denkt de politiek erover. Studies laten zien, dat de wegen in Heiloo auto's komend van de afslag A9 aankunnen.

De agrarische sector

Omdat de focus van het project op het buitengebied lag, had een groot deel van de wensen betrekking op de agrarische sector, de grootste ruimtegebruiker in het buitengebied. Agrariërs waren zeer goed vertegenwoordigd op de bijeenkomsten. Uit de eerste discussies en uit de verdieping tijdens de fietstocht bleek dat niemand agrariërs wil weghebben, maar wel dat uitbreidingen en modernisering begeleid zouden moeten

worden met duidelijke inpassingsregels. Sowieso leverde de drie bijeenkomsten op dat bewoners beter inzicht kregen in de dilemma's van de agrarische sector en omgekeerd dat agrariërs beter begrepen hoe bewoners hun landschap beleven. Met name angst voor verrommeling is groot, terwijl iedereen beseft dat de landbouw op een kruispunt staat: doorgaan op dezelfde voet, of omschakelen naar een sector waar natuur en landschap niet onder leiden? Hét probleem, zo schetsten de agrariërs, is dat daarvoor zeker interesse bestaat,

maar dat het binnen de huidige constellaties niet of nauwelijks mogelijk is. Er zal een andere manier van beprijzing en inkomensondersteuning voor nodig zijn. Dit raakt aan een fundamentele discussie die op dit moment gevoerd wordt over de toekomst van de Nederlandse landbouw⁴.

De gemeente is hiervoor niet als eerste aan zet, maar zou er wel met maatschappelijke organisaties over in debat kunnen gaan. Het raakt uiteindelijk ook Heiloo. Overigens viel op dat in deze discussie de gemiddelde burger pas reageert als het ze direct gevraagd wordt. Zij komen in de regel uit zichzelf in actie wanneer er een concrete ingreep op stapel staat. Vaak kan het dan te laat zijn en kan er beperkt worden bijgestuurd. Ook hier kan de gemeente met goede voorlichting en participatie een rol spelen.

De wensen die uit de agrarische hoek werden benoemd staan in onderstaande tabel.

Hierbij gelden de volgende opmerkingen:

Ad 1. Uitbreiding binnen het bouwblok zou waar mogelijk gepaard moeten gaan met een erfbeplantingsplan; daarover waren de deelnemers het allemaal eens. Hierbij geldt overigens dat daar waar hoge weidevogelpredatie

⁴ Bv. 'Naar een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw', Planbureau voor de Leefomgeving, 2018

Discussie tijdens de fietstocht

plaatsvindt, hoge beplanting ongewenst is of helemaal niets aangeplant moet worden. In open gebieden moet hiermee ook opgepast worden.

Ad. 2 Met name vanuit deelnemers die opkomen voor plaatselijke natuurwaarden kwam een oproep tot discussie over hoe in toekomst verantwoord te produceren, zodat de natuurwaarden in stand blijven. In het beleid heet dit sinds kort 'natuurinclusieve landbouw'.

Ad 3. Hier speelt vooral de verrommelingsdiscussie: opruimen van niet meer in gebruik zijnde of verouderde bollenloodsen en schuren en vervanging door nieuwbouw. Ook speelt dat nieuwe bollenloodsen tegenwoordig erg groot zijn –bijna industrieel qua omvang, zo vonden sommigen. Over de noodzaak om ze tussen de bollenpercelen te plaatsen kan gediscussieerd worden. Zo opperde een aanwezige tijdens de slotbijeenkomst om de loodsen naar een bedrijventerrein te verplaatsen, vanwaar verder transport plaatsvindt. Daar zal dan nog wel over moeten worden gesproken met de sector.

Ad. 4 Dit kwam ook naar voren bij de niet-agrarische wensen. Het open houden van het landschap wordt door alle betrokkenen als van groot belang gezien. Zonneweides in het agrarische gebied worden door iedereen afgewezen, de oude vuilstort in de Boekelermeer is een prima plek⁵.

⁵ Op die plek wordt sinds augustus 2018 daadwerkelijk een zonneweide gerealiseerd

Wensen specifiek vanuit de agrarische hoek	
1	Modernisering agrarische sector blijven faciliteren
2	Ruimte voor ontwikkeling agrarische bedrijven
3	Bouwblokken invullen volgens provinciale kaders, mogelijkheid tot flexibele invulling ruimte-voor-ruimte regeling
4	Ruimte voor innovatie & duurzaamheid
5	Mogelijkheden voor huisvesting tijdelijke werknemers op bouwblok

4. Conclusie: benoemde waarden in relatie tot toekomstige ontwikkelingen

Overzien we een en ander, dan is duidelijk dat de wensen elkaar op punten tegenspreken of dat over bepaalde wensen anders gedacht wordt. Er is niet sprake van één duidelijke ontwikkeling waar de gemeente naartoe zou moeten volgens alle betrokkenen. Vooral over de toekomst van de landbouw was niet iedereen het eens. Dat was ook niet de bedoeling of de verwachting van het participatietraject. Doel was het ophalen van de wensen die leefden bij de aanwezigen ten aanzien van toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen en op basis hiervan ontwerpprincipes te formuleren.

Waar staan de wensen? Is het niet handig om hier een confrontatiematrix oid te zetten?

De huidige wettekst stelt (Artikel 3.2, inhoud Omgevingsvisie)

“Een omgevingsvisie bevat, mede voor de uitoefening van de taken en bevoegdheden, bedoeld in artikel 2.1, eerste lid:

- a. een beschrijving van de hoofdlijnen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving,
- b. de hoofdlijnen van de voorgenomen ontwikkeling, het gebruik, het beheer, de bescherming en het behoud van het grondgebied,
- c. de hoofdzaken van het voor de fysieke leefomgeving te voeren integrale beleid.”

De in het participatietraject opgehaalde wensen en de landschappelijke kwaliteiten kunnen derhalve overgenomen worden door de gemeente. Die kwaliteiten kunnen in toekomstscenario's worden meegenomen op basis waarvan een voorkeur wordt gedestilleerd. Het is aan de gemeenteraad om hier uiteindelijk een besluit over te nemen. Landschap als een van de 'Omgevingswaarden' is in ieder geval in beeld gebracht. Het is goed er op te wijzen, dat het dus de raad is die besluiten neemt.

Het is van belang om al vroeg helder te zijn over de mogelijke uitwerking van de ontwikkelingen door bijvoorbeeld in een vroeg stadium aan de bevolking scenario's voor te leggen.

We constateerden in het vorige hoofdstuk dat gemiddelde burger pas in actie komt als hem direct gevraagd wordt naar concrete voornemens. Door dit tijdig te doen, met goede voorlichting, kan participatie een succes worden en

leiden tot voorgaande gedragen ruimtelijke kwaliteit in het buitengebied.

Samengevat zijn dit de benoemde historisch-landschappelijke waarden in het buitengebied van Heiloo.

1. Contrast besloten strandwal met bewoning en open strandvlakte met landbouw
2. Historische waterlopen en blokverkaveling
3. Zichtlijnen vanaf dorp naar buitengebied op veel plaatsen aanwezig
4. Oude landgoederen met bossen van belang voor natuur en recreatie
5. Veeteelt en in mindere mate bollenteelt zijn de landschappelijke dragers van het buitengebied en moeten toekomstbestendig zijn
6. Heiloo is 'voornaam' forensendorp met autonome groei

Opmerking: de religieuze betekenis van Heiloo in het verleden is niet meegenomen in de lijst. De getuigen daarvan liggen alle in het dorp en niet in het buitengebied.

Waarden omzetten in ontwerp: Ontwerpprincipes

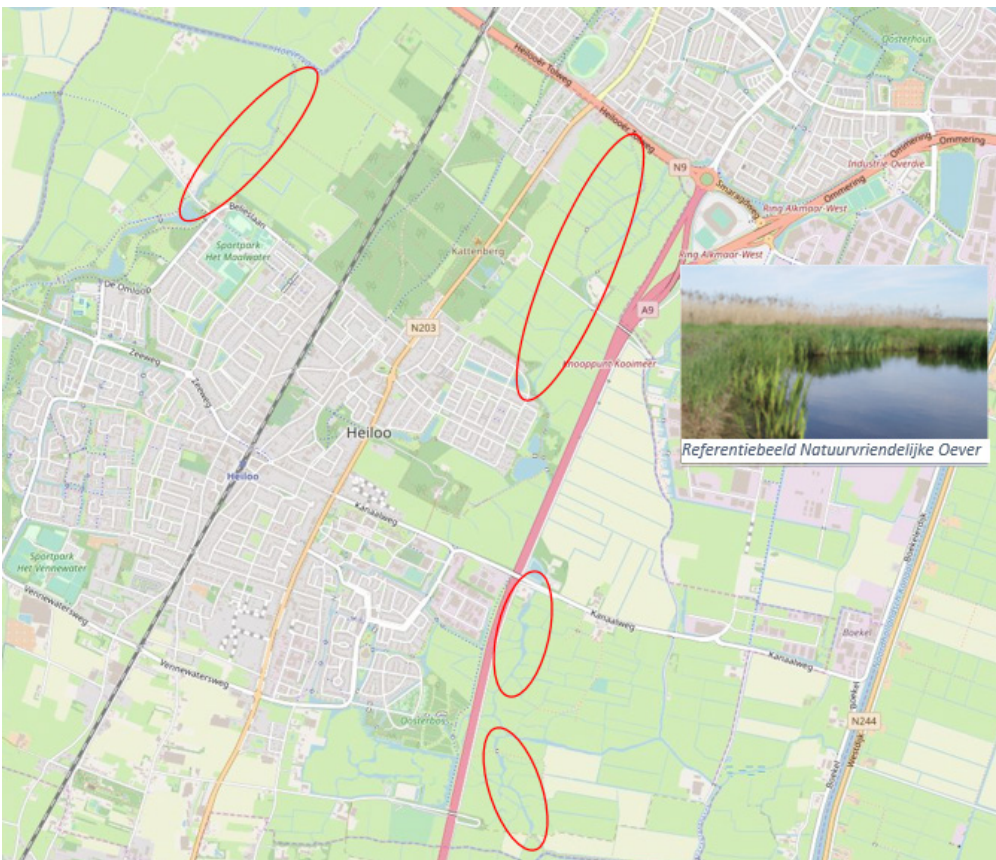
Als we de waarden afzetten tegen wat er in de toekomst ontwikkeld kan of moet worden, dan komen we uit op de volgende ontwerpprincipes. Hiermee kan in de planvorming rekening worden gehouden. De principes zijn overgenomen uit het onderzoek van de studenten van Van Hall Larenstein en van een korte operationalisering voorzien. Een en ander is besproken met de deelnemers. Ze zijn ook in overeenstemming met de Leidraad Landschap & Cultuurhistorie van de provincie.

Kenmerkende zichtlijnen in het landschap benadrukken, met name in de open strandvlakte

Hiermee doelen we met name op het contrast tussen de beslotenheid van de strandwal en de grote open ruimten die de strandvlaktes vormen. De lange zichtlijnen van de strandvlaktes aan weerszijden van het dorp als eenheid verder ontwikkelen en versterken, doorsnijding voorkomen. Verdichting van bebouwing op of direct aan de strandwal. Openheid is van waarde voor weidevogels.

Zichtlijnen rondom Heiloo

Mogelijke locaties om oude wateren te accentueren

Maak gebruik van de rol van het water als zichtbare historie van de gemeente

De eeuwenoude wateren, sommige restanten van het Oer-IJ, andere gegraven getuigen van een transportnetwerk, kunnen beter zichtbaar en beleefbaar gemaakt worden, bijvoorbeeld door ze bevaarbaar te maken. Let wel op dat beplanting langs wateren de openheid aantast en voor weidevogels ongewenst is in verband met predatie. Gebruik de Dieën als aanleiding om natuurlijker in te richten.

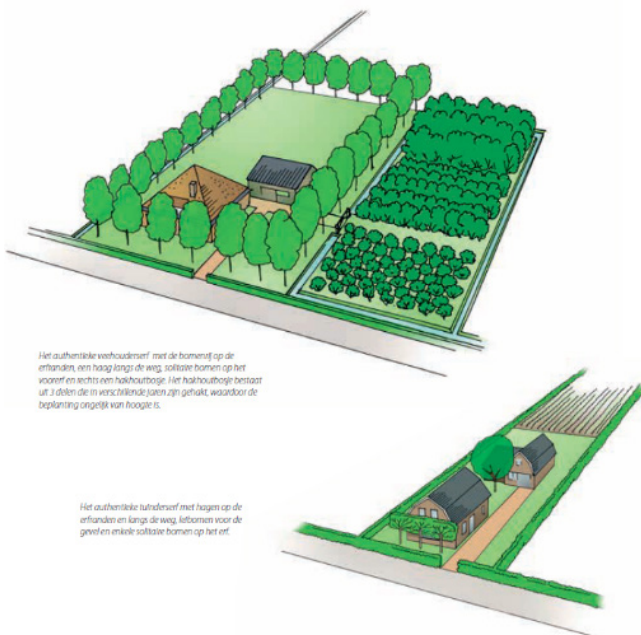

Bijzonder verkavelingspatroon

In samenhang met het vorige: het verkavelingspatroon als uitgangspunt nemen bij nieuwe ontwikkelingen in de landbouw. Herverkaveling is niet nodig, omdat het de bedrijfsvoering niet in de weg staat. Bij bijvoorbeeld natuurinclusieve landbouw gebruik maken van bestaande waarden. Ontsluiting met respect voor oude verkaveling.

Onregelmatige blokvormig verkavelingspatroon in 1900 (L) en 2017 (R). Ondanks schaalvergroting, nog goed herkenbaar.

Afbeelding uit het ervenhandboek Castricum

Landschap Noord-Holland heeft enkele jaren geleden voor de gemeenten in National Landschap Laag-Holland zogenaamde Ervenhandboeken uitgebracht. Dit zijn inspiratieboeken voor eigenaars van boerderijen (veelal in gebruik als woonhuis) over hoe het omliggende erf streekeigen in te richten en dit het visitekaartje van de streek te maken. Het gaat in op hoe zo'n erf er uit ziet, welke bomen er thuis horen en hoe een sloot kan lopen. Daarnaast kan de 'ervenconsulent' advies geven over de authentieke inrichting van boerenerven in de streek, de planten en struiken die van oudsher werden gebruikt, hoe sloten liepen en allerlei andere historische informatie. Het streven is altijd zien hoe historisch erfgoed aan kan sluiten op de huidige tijd.

De agrarische sector is kenmerkend voor het buitengebied. Deze drager behouden en ruimte voor ontwikkeling en modernisering

De landbouw is nodig als drager van het buitengebied. Voor ontwikkelingen op dit gebied gelden dezelfde principes als hierboven. Dit kan bijvoorbeeld betekenen nieuwbouw uit de zichtlijnen van de open delen houden, gebouwen aan de zoom van de bossen, plaatsing in 'boskamers'. Kortom: duidelijke ontwerpkeuzes, niet alles kan zo maar. Aandacht voor de waarden van het historisch gegroeide landschap mét weidevogels.

Gebruik het groene karakter van de gemeente op de strandwal

De openheid heeft zijn pendant op de strandwal, waar bomen, bossen en houtwallen voorkomen. Versterk dat en probeer het contrast tussen open en besloten beleefbaar te maken door het creëren van doorzichten. De beroemde zichts vanuit Nijenburg kan als inspiratie dienen. De karakteristieke heggen op de strandwal waar mogelijk terugbrengen en/of behouden. Dat kan ook in nieuwbouwwijken, zoals in Zuiderloo al is gedaan (zie verder).

Plaatsing schuren niet in open veld maar in 'boskamers' (fictieve casus).

Zichtas Nijenburg als voorbeeld voor creëren doorkijk op andere plekken.

Zichtas Nijenburg.

Bewoning kleinschalig laten en passend bij het voorname karakter van Heiloo

De uitstraling van Heiloo naar de toekomst toe verder ontwikkelen en laten plaatsvinden op/aan de strandwal. De laatst ontwikkelde uitbreiding Zuiderloo (fotomontage boven) is een goed voorbeeld van wat hiermee bedoeld wordt. Aanwezig landschapsstructuren benutten in het ontwerp, bijvoorbeeld het laten terugkomen van karakteristieke hagen, die op de strandwal thuis horen.

Energietransitie via zonneparken op daken of in industriegebied

De voorkeur van de deelnemers heeft zonneparken op daken. Over molens is het laatste woord niet gesproken. Plaatsing van windmolens moet getoetst worden aan de ontwerpprincipes, bijvoorbeeld door in ieder geval rekening te houden met de lange zichtlijnen. Plaatsing in Boekelermeer niet op voorhand uitsluiten. Voor de gemeente ligt hier wel een uitdaging, omdat er vanuit landelijk beleid wel een opgave ligt.

Voorts gelden de volgende aanbevelingen (afkomstig uit het rapport van de studenten van Van Hall Larenstein):

1. Gebouwen met cultuurhistorische waarden beter beleefbaar maken waar mogelijk
2. Recreatie in het buitengebied is van grote betekenis, overgangen van dorp naar het buitengebied versterken (zie ontwerpprincipes), maar niet overal alles ontsluiten
3. Beheer en behoud weidevogelgebieden (al opgenomen in ontwerpprincipes, maar nogmaals gemeld in verband met relatie met openheid van het landschap)
4. Toename woon- en transportbehoefte in goede banen leiden
5. Sta open voor een discussie over de toekomst van de landbouw: doorgaan op de huidige voet, of meer richting natuurinclusieve landbouw.
6. Blijven inzetten op participatie door nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen vroegtijdig te agenderen. Wissel standpunten uit en ga dan in discussie. Daarbij geldt: hoe concreter het voornemen, hoe meer de burger zal meedenken.

Aanleg zonnepark Boekelermeer 2018

Vervolg en leerpunten

Met deze pilot zijn de eerste stappen gezet op weg naar een nieuwe manier van ruimtelijke ordening waarin landschap en erfgoed mede-richtinggevend zijn. De gemeente Heiloo is er daarmee nog lang niet. De discussie zal verder moeten gevoerd. Zo moet nagedacht worden over hoe zo veel mogelijk mensen en organisaties bereikt kunnen worden om deel te nemen aan discussies. Het mooiste zou het zijn wanneer er gemeenschappelijke (erfgoed) waarden worden geformuleerd en iedereen begrijpt dat er soms beperkingen moeten worden opgelegd en soms ook ruimte voor ontwikkeling kan worden geboden. De bijeenkomsten waren daarom voor de gemeente leerzaam en hebben enkele interessante discussiepunten opgeleverd ten aanzien van het landschap. Zoals de gemeente het zelf verwoordde: "We zijn nog niet uitgesproken." Er zal in de komende tijd zeker een vervolg komen. Het participatietraject toonde aan dat in gesprek gaan met elkaar veel oplevert en tot begrip voor elkaars belangen kan leiden. Op die onderwerpen of opgaven waarover deelnemers, beleid en wetenschap het eens zijn, zou de gemeente direct over kunnen gaan tot invoering. Over de onderwerpen waar discussie over is, zal de politiek knopen moeten doorhakken. Het is ons inziens te makkelijk om te zeggen, dat participatie via c-creatie leidt tot afwezigheid van de gemeente. Op een zeker moment moet de gemeente de regie (weer) pakken.

Ten aanzien van het participatietraject vielen verder de volgende zaken op: de pilot was ingestoken vanuit de nieuwe Omgevingswet. In de discussies die gevoerd werden kwam dit onvoldoende uit de verf, zodat over de kansen en bedreigingen die de nieuwe Omgevingswet

biedt, weinig kan worden gemeld. Desalniettemin kunnen we wel spreken van een 'Gewaardeerd Landschap in Heiloo'. De gemeenteambtenaren zullen met de resultaten rekening houden in het nieuwe Bestemmingsplan Buitengebied en/of de Omgevingsvisie, of die voor nu alleen voor Heiloo of voor de vier BUCH-gemeenten zal worden opgesteld.

De precieze status van dit rapport ('wat gebeurt er nu echt mee?') zou vanaf het eerste moment duidelijk moeten worden gemaakt. Het geeft deelnemers het gevoel dat participatie zinvol is. Dit punt kwam meermaals ter sprake en is uiteindelijk voldoende afgekaart. Het is echter aan te bevelen hierover vanaf de start al duidelijk te zijn.

Betrokkenen vroegen zich af of de resultaten representatief zijn, omdat op een totaal van 22.000 inwoners de mening van ruim 100 mensen niet veel lijkt te zijn. Daarover het volgende: de gekozen wijze van werving wordt algemeen gezien als meest effectief. Met name de lokale media en gemeentelijke informatiekanalen hebben een goed bereik. Het staat dan een ieder vrij om er kennis van te nemen en wel of niet te komen. Praten over 'waarden in het landschap' is voor veel deelnemers lastig gebleken door de voor velen algemeenheid van de term en zal ook veel mensen ervan hebben weerhouden om überhaupt te komen. Deelnemers gaven aan, dat indien er concrete plannen zouden voorliggen, die tot meer deelname zou hebben geleid. Hier staat tegenover dat voor een Bestemmingsplan (dan wel Omgevingsvisie) per definitie op een hoog abstractieniveau moet worden gesproken. Bij de uitwerking in Omgevingsplan kan dan opnieuw een participatietraject gestart worden, zoals in een vorig hoofdstuk al is geconstateerd. Overigens

moet opgemerkt worden dat uiteindelijk de gemeenteraad besluit over het Bestemmingsplan, waar dit rapport een onderlegger voor wil zijn. Daarmee is gegarandeerd dat het uiteindelijke plan dat wordt vastgesteld wel voldoende representatief is.

Tenslotte nog dit:

Agrariërs waren zeer goed vertegenwoordigd en duidelijk aanwezig om hun belangen zo veel mogelijk veilig te stellen. De verhoudingen waren daardoor niet representatief voor de bevolking, zo werd opgemerkt. Andere belangengroepen waren weliswaar aanwezig, maar waren relatief gezien minder zichtbaar. Ze zouden door minder afwachtend te opereren wellicht beter hun standpunt naar voren brengen. De pilot heeft in ieder geval duidelijk gemaakt dat via discussie en standpunten uitwisselen er al snel begrip voor de wensen van andere belanghebbenden ontstaat.

Literatuur

Geraadpleegde literatuur (selectie)

Breugel, A. van, Bestemmingsplankst ontstaan landschap Heiloo, Gemeente Heiloo, z.j.

Buizer, B., P. Veel & H v. Weenen (red.), Atlas van het Oer-IJ-gebied. Stichting uitgeverij Noord-Holland & Stichting Oer-IJ, 2018.

Dankert, E., S. v. Schaik & T. Blom, Landschapsplan, Scenario's voor een maatschappelijk vraagstuk in Heiloo. Stageverslag Bos- en Natuurbeheer, hogeschool Van Hall Larenstein, Velp, juni 2018

Eerden, R. v., Het Land van Hilde, archeologie in het Noordhollands kustgebied, Matrijs, Utrecht 2006

Gemeente Heiloo, Structuurvisie 2030 (https://www.heiloo.nl/document.php?m=83&fileid=83527&f=19ad42f3413b06b-c646236e764e9d1d_d&attachment=0)

Graaf, J. de, Meer dan 1000 jaar Witte Kerk in Heiloo. Heiloo, 2017

Horst, M. & Spek, T. (2017). De landschapsbiografie. Hoe de mens het landschap heeft gevormd. Wageningen, Uitgeverij Landwerk

Planbureau voor de Leefomgeving, Naar een wenkend perspectief voor de Nederlandse landbouw, voorwaarden voor verandering. Den Haag, 2018 (<http://www.pbl.nl/sites/default/files/cms/publicaties/pbl-2018-naar-een-wenkend-perspectief-voor-de-landbouw-2717.pdf>)

Provincie Noord Holland. Leidraad Landschap en Cultuurhistorie, Haarlem, 2018 (<https://leidraadlc.noord-holland.nl>)

Raap, E., Regiobeschrijving Noord-Kennemerland. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort, 2017

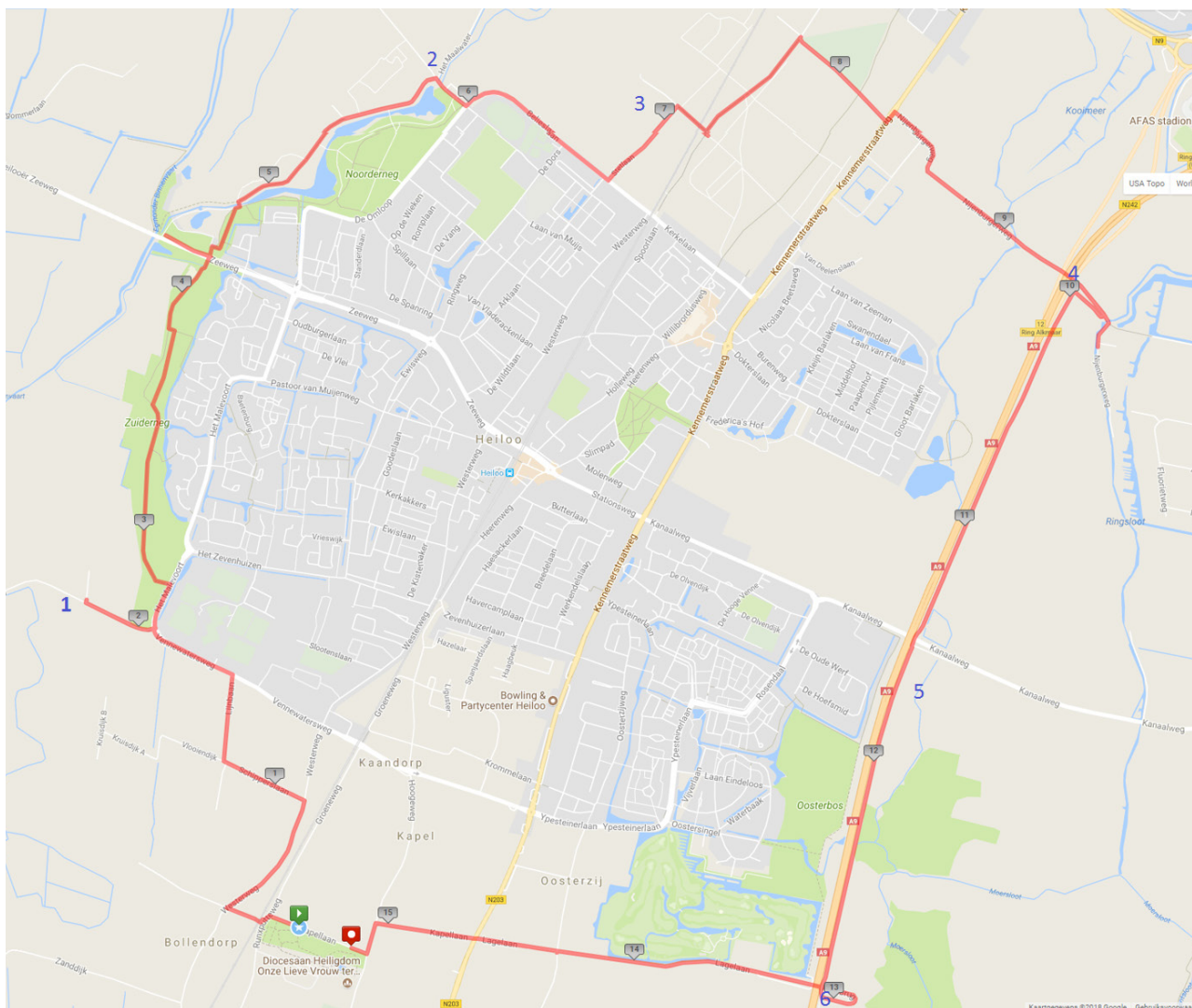
Renes, H., Op zoek naar de geschiedenis van het landschap. Hilversum: Verloren B.V., 2011

Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed, De Landschapsbiografie in de gemeentelijke omgevingsvisie, Amersfoort, 2018 (<https://cultureelerfgoed.nl/publicaties/de-landschapsbiografie-in-de-gemeentelijke-omgevingsvisie>)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed: <https://www archeologieinnederland.nl/> Rijksdienst voor het cultureel Erfgoed: <https://landchapinnederland.nl/panorama-landschap>

Bijlagen

BIJLAGE 1: De fietstocht en de 3e bewonersbijeenkomst

Fietsroute 16 juni met stops (donkerblauw).

Op zaterdag 16 juni 2018 werd voor belangstellenden een fietstocht door het buitengebied van Heiloo gehouden. Kort voor de tocht zijn een extra persbericht uitgestuurd en is social media ingezet. De tocht startte opnieuw bij OLV ter Nood en duurde 2,5 uur, waarbij rond het dorp gefietst is. In totaal is ongeveer 15 km afgelegd. Onderweg is 6x gestopt en van gedachten gewisseld. Elke stop behandelde een eigen thema. Er waren 17 deelnemers, waaronder 2 agrariërs.

Voorafgaand aan de discussie, werd kort door landschapsexperts ingegaan op de nog zichtbare landschappelijke sporen ter plaatse, veelal gerelateerd aan de omgang met het water.

De eerder opgehaalde wensen voor toekomstige ontwikkelingen, werden in het veld nogmaals besproken. Nieuwbouw op het bestaande bouwblok in relatie tot de ontwikkeling van de landbouw werden uitvoerig besproken

en de betrokken agrariërs lichtten toe hoe zij de toekomst zien. Vanuit de aanwezigen was begrip voor de wensen, terwijl tegelijk gesteld werd, dat 'zo maar' uitbreiden of intensiveren ten koste gaat van het mooie landschap, de aanwezige natuurwaarden –met name weidevogels– en dat daaraan best regels mogen worden gesteld. In ontwerpcriterium 5 is dit teruggekomen.

Opvallend was dat de eeuwenoude blokvormige verkaveling in het buitengebied de bedrijfsvoering voor de agrariërs niet in de weg staat.

Vanuit deelnemers kwam de opmerking dat een betere ontsluiting van het buitengebied niet overal zou moeten worden toegestaan. 'Er zijn grenzen aan bereikbaarheid' zo vatte iemand het samen. Meer mensen door het landschap leidt tot meer rommel en is niet per sé goed. Verslechtering van de bereikbaarheid echter komt ook voor, bijvoorbeeld bij de Heilooër Bossen, die bij landgoed Nijenburg behoren. De bossen bepalen in hoge mate het groene karakter van de gemeente en de overgang tussen bos en het open landschap van de strandvlakte wordt alom gewaardeerd. Eigenaar Natuurmonumenten schetste welk beheer zij voorstaat en wierp op dat de nu nog aanwezige onbevaakte spoorwegovergang door ProRail gesloten dreigt te worden. Dit zou voor de recreatie nadelig uitpakken zo verwacht men.

Deelnemers waren het er unaniem over eens dat de historische inleidingen in het veld in combinatie met de korte landschapskarakteristiek zoals die op de eerste avond was gepresenteerd heel nuttig was: het gaf het landschap diepgang die ontbrak bij het begrijpen van het ontstaan. Tevens vond men dat het een opgave is om de aanwezige cultuurhistorische waarden beleefbaar te maken.

Aan de oostkant van het dorp spelen twee zaken: het bedrijventerrein Boekelermeer en de ontsluiting van het dorp. De gemeente maakte duidelijk dat het bedrijventerrein, dat zowel in Alkmaar ligt als in Heiloo, voorlopig dé plek is voor nieuwe bedrijven. Aanwezigen waren het erover eens dat concentratie op één plek de beste oplossing is. Die plek zou ook voor duurzame energieopwekking een goede keus zijn, naast het plaatsen van zonnepanelen op daken.

Rondom de afslag A9 blijft voorlopig discussie. Vanuit de historische vereniging is men niet tegen de afslag, maar ziet men liever een andere uitwerking, waarbij de Heilooër Die gespaard blijft.

Tijdens de 3e bijeenkomst werd de conceptversie van dit rapport besproken. Die avond vond een stevige discussie plaats over enerzijds de status van de participatie en het eindrapport en anderzijds de tussen de agrariërs die het landschap beheren maar daar ook geld moeten verdienen

Derde bijeenkomst in Heiloo.

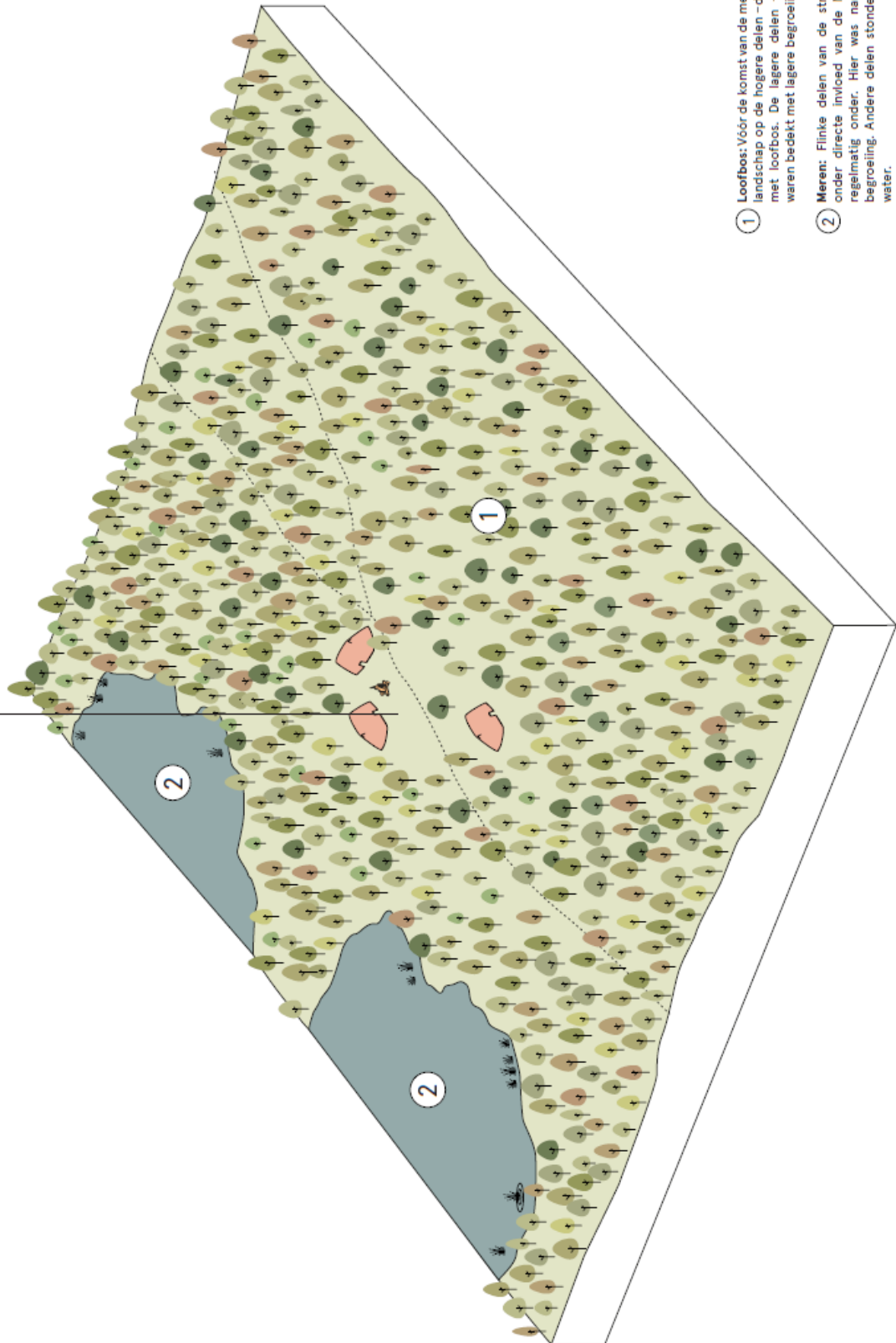
en inwoners die er recreëren en belangengroepen die opkomen voor zaken die zij waardevol vinden maar niet altijd sporen met de belangen van agrariërs en inwoners. Dit soort discussies bleek uitermate waardevol voor de gemeente. Er zal in de nabije toekomst vaker dan nu is gebeurd een discussie op gang komen waarbij alle belanghebbenden hun verhaal naar voren kunnen brengen. Wellicht zal dat dan veel meer op thema zijn waarover dan in een korte tijd enkele discussieavonden belegd kunnen worden. Hoewel dit voor de gemeente arbeidsintensief is, levert dit naar verwachting wel resultaat op.

BIJLAGE 2: De verbeelding van het landschap in Heiloo in vier tijdsperioden

Door Flux Landschapsarchitecten uit Utrecht

VERBEELDING HEILOO ROND 900

Eerste nederzettingen

① **Loofbos:** Vóór de komst van de mens was het natuurlijk landschap op de hogere delen – de strandwal – bedekt met loofbos. De lagere delen – de strandvlakten – waren bedekt met lagere begroeiing en struiken.

② **Merén:** Flinkte delen van de strandvlakten stonden onder directe invloed van de Noordzee en liepen regelmatig onder. Hier was nauwelijks sprake van begroeiing. Andere delen stonden permanent onder water.

VERBEELDING HEILOO ROND 1500

3 **Bewoning en religie.** Vanaf de 9e eeuw ontwikkelde zich Heiloo als kleine, overwegend agrarische kern, gelegen op de strandwal. De kerk ("witte kerkje") is één van de 5 moederkerken van Holland. Daarnaast staat de Willibrordusput. Samen met de nabij gelegen Abdij van Egmond, maakt dit het gebied van religieuze betekenis voor de regio.

4 **Landbouw in strandvlakten/strandwal.** Akkerbouw vindt plaats op de strandwal op zogenaamde 'geesten'. De lagere strandvlakten worden vooral als weil- en hooiland gebruikt.

VERBEELDING HEILOO ROND 1850

5 **Landgoederen:** De strandwal heeft van nature een besloten karakter door het voorkomen van bossen. Al aan het eind van de Middeleeuwen ontstaan twee landgoederen – Nijenburg en ter Coulster – met bijhorende bosgebieden. Ze zijn nog steeds aanwezig en bepalen in grote mate het landschapsbeeld van de strandwal.

6 **Landbouw in droogmakerijen:** De meren (1) zijn vanaf eind 16e eeuw drooggelegd en de invloed van de zee is met de aanleg van diverse dijken afgenomen. De gronden die beschikbaar kwamen, werden benut voor weil- en hooiland. In later tijd kwam ook bollenteelt voor.

VERBEELDING HEILOO ROND 2000

7 **Infrastructuur:** De noord-zuid lopende Herenweg is als sinds de Middeleeuwen de belangrijkste doorgaande weg van Heiloo en de gehele binnenuitrand van Holland. Pas na 1950, als de A9 wordt aangelegd, neemt het belang ervan af. Heiloo werd in 1867 aangesloten op het spoorwet, wat het begin inluidde van de ontwikkeling tot voorname 'buitenwijk' van Amsterdam.

De pilot in de gemeente Heiloo maakte deel uit van het landelijke project 'Gewaardeerd Landschap', dat in 2018 is uitgevoerd met subsidie vanuit het programma Visie Erfgoed & Ruimte van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

de zakelijke dienstverlening van Landschap Noord-Holland

Landschap Noord-Holland
Postbus 222
1850 AE Heiloo
Tel. 088 - 006 44 00
landschapnoordholland.nl
info@landschapnoordholland.nl